

**İKTİSADİ
DÜŞÜNCELER
TARİHİ**

KISA ÖZET

IKT201U

1. Ünite – İktisadi Düşünceler Tarihine Giriş

Relativist ve Absolutist Yaklaşımlar;

Relativist yaklaşım: Relativist yaklaşımda düşünce tarihçisi, teorinin ya da doktrinin/okulun geçerli olduğu dönemdeki toplumsal, siyasi ve ekonomik güçleri ve yapıyı dikkate alır.

Absolutist yaklaşım: Bu yaklaşımda, bir teorinin bilimselliği, o teorinin içsel tutarlılık ve objektif realiteyi açıklayabilme yeteneği açısından analizini ve değerlendirilmesini gerektirir. Onun için dışsal faktörler değil esas olarak içsel faktörler önemlidir.

İktisadi Düşünceler Tarihinin Zamanı: Düşünce tarihçisi, iktisadi düşüncelerin zaman içindeki seyrini incelerken, incelemeye nereden başlayacaktır. İktisadın tarihi nereden başlamaktadır? Bu sorun aslında iktisadi düşünce tarihi ile iktisadi analiz tarihi arasındaki ayrımı ilgilendirmektedir. Schumpeter, *İktisadi Analizin Tarihi* adlı, ölümünden sonra yayımlanan hacimli kitabında bu konuda bir açıklama getirmektedir. Ona göre, iktisadi düşünceler, çeşitli iktisadi konulara ilişkin olarak belli bir zaman diliminde ve mekânda halkın zihninde yer tutmuş bütün düşünce ve isteklerin toplamıdır. Yine Schumpeter, bu düşüncelerin az veya çok ait olduğu zamanın sınıfsal yapısının zihniyetini yansıttığını düşünmektedir.

İktisadi analiz: Analitik iktisat, olgular arasındaki genel ilişkileri, neden-sonuç ilişkisine dayanarak açıklama işlemidir. Bunun içinde teori ve modelleri kullanır.

İktisadi Düşünceler Tarihinde Paradigma ve Bilimsel Araştırma Programı: İktisat, bilindiği gibi sosyal bilimlerin içinde yer alan ve esas olarak insan davranışlarına ilişkin bir bilimdir. Bilim tarihi her bilimin kendi kimliğini ve geçmişini öğrenmesi bakımından önemli olmakla birlikte bu husus sosyal bilimler için çok daha önemlidir. Doğa bilimlerinde çalışan bir bilimci için o bilimin içinde bulunduğu son durum, araştırmalarının başladığı yer olarak yeterli olabilir. Ancak iktisatçı için bu yeterli olmayabilir. Zira iktisatçı için geçmişin kazanımları bugün için de geçerli olabilir. İktisat bilimi sadece tekniklerden ibaret soyut bir bilim değildir. Tekrar edersek insan davranışları iktisadın çekirdeğindedir. İktisatçı için tam da bu nedenle düşünce tarihi önemli olmaktadır.

Paradigma kavramı bilim tarihçisi Thomas Kuhn'un 1962 yılında yayımladığı kitapla yaygın bir kullanıma kavuşmuştur. Ortaya çıkışından bu yana düşünce tarihi tartışmalarında oldukça sık kullanılan kavramlardan biri hâline gelmiştir. Paradigma kavramı, *belli bir bilim topluluğu tarafından paylaşılan bütün inançları, değerleri ve teknikleri* kapsamaktadır. Paradigmayı geniş ve esnek bir tanımla bir bilimin matriksi olarak tanımlamak da mümkündür. Kuhn'cu yaklaşımın asıl ayırt edici özelliği ise **Bilimsel Devrimler** tezidir.

Bu teze göre *bilimsel devrimler kesintili bir biçimde birbirinin yerini almaktadır*. Kuhn, mevcut bir paradigmanın, ortaya çıkan yeni sorulara cevap veremediği ve cevapsız soruların biriktiği bir dönemde bir *bilimsel krizin* ortaya çıkacağını ileri sürmektedir. Bu kriz döneminde bilim adamlarının var olan paradigmaya bağlılıkları çözülmektedir. Bu krizden ancak yeni bir bilimsel teori ile çıkılır. Bu teori ya da görüş yaygın kabul gördüğü zaman hâkim paradigma başka bir deyişle *normal bilim* hâline gelir. Artık olgulara ilişkin sorular bu yeni kavramsal çerçeveye sunduğu çözüm imkânları ile yanıtlanır. Bilimsel teorilerin mahiyetine ilişkin bir diğer yaklaşım da Lakatos'un **Bilimsel Araştırma Programları** yaklaşımıdır.

Bilimsel Araştırma Programı: Bilimsel Araştırma Programı aynı bakış açısına sahip ve birbirini takip eden teorilerden oluşan tarihi bir süreçtir.

ESKİ ÇAĞ TOPLUMLARINDA İKTİSADİ DÜŞÜNCE

Eski Çağ toplumlarının en belirgin özellikleri tarımsal karakterleridir. Bu tarım toplumlarını bugünkü çiftçilerden ayıran ise tarım dışı nüfusu besleyebilme güçlerinin sınırlı olmasıdır. Geleneksel tarımın verimliliği çok düşüktü. Bütün bu Eski Çağ toplumları birer köy ekonomileri idi. Başka bir deyişle geçimlik ekonomi düzeyinde üretim yapan kapalı toplumlardı. Antikitenin köylüsü kendi ihtiyacı için üreten ve tüketen, pazarla bağı zayıf hatta hiç olmayan bir üretici idi. Köleleri de dikkate aldığımızda çoğunun para ile de ilgileri yoktu. Antikitenin köylüsü yoksul, vergiler ve kiralar altında ezilen büyük ölçüde sefalet sınırında yaşayan bir kişidir. Bu itibarla Eski Çağ toplumlarında Pazar olgusu sınırlı bir alana ve topluluğa ilişkindir. Eski Çağ toplumlarının en belirgin niteliklerinden biri de köleliğin yaygın bir sosyal gerçek oluşudur.

Kölelik, her toplumda en alt sınıfı oluşturuyordu. Antikitenin iktisadi üretimi büyük ölçüde köle emeğine dayanıyordu. Atina'da bu dönemde 400.000 kişinin yaşadığı tahmin edilmekle birlikte bu nüfusun ancak 30.000 kadarı siyasi haklara sahip özgün vatandaş statüsüne sahiptiler. Geri kalanların bir kısmı özgür fakat siyasi hakları olmayan yabancılar, *metekler* ve büyük kısmı ise kölelerdi. Roma'da siyasi haklara sahip *patrisyenler*, */plebler/* yabancılar ve *köleler* şeklinde bir üçlü ayırım vardı. Bu toplumlarda ticaret ve benzeri iktisadi faaliyet alanları siyasi haklardan mahrum yabancılarla ve kölelere bırakılmıştı. Madenlerde ve ağır işlerde çalışanlar kölelerdi.

Doğu Toplumlarında İktisadi Düşünce: İlk Çağ Doğu toplumlarında iktisadi düşüncenin iki kaynağı vardır. Bunlardan ilki, *kutsal kitapların ahlaki norm ve dogmalarına* ilişkindir. İkincisi ise, *devlet yönetimine ilişkin birtakım kurallar ve değerlendirmeler içinde yer alan iktisadi ve bilhassa mali konularla* ilgilidir. İbranilerin kutsal kitabı olan Tevrat'ta, ticari değişim, para, işbölümü ve özel mülkiyete ilişkin birtakım hükümler vardır. Ancak bu hükümlerin, sistematik bir bütünlük arz etmediği gibi modern iktisadi düşünceyi biçimlendirdiği de söylenemez. Bu hükümler birtakım yasaklar ya da ahlaki davranışlara ilişkin normlara ve değerlere ilişkindir. Bu bağlamda ticari hayatın bütününe kapsayan kuralların içinde; faizin, her türlü spekülasyon, tekel ve stokçuluğun yasaklanması gibi hükümler vardır. Hatta alışverişte belli bir kâr haddi sınırlaması dahi vardır. Benzer şekilde eski Hint'in kutsal metinlerinden *Vedalar*'da da faiz, tefecilik spekülasyon üzerinde durulmuş ve bu konularda yasak içeren düzenlemeler yapılmıştır.

Doğu toplumlarının iktisadi düşüncesinin ikinci kaynağı *devlet idaresine ilişkin ahlaki kurallar, tavsiyeler ve değerlendirmeleri içeren birtakım bilgelerin ya da düşünürlerin katkıları* olmaktadır. Bu bakımdan düşünce tarihinin en eski kaynakları arasında yer alan ve günümüze kadar gelen Eski Çağ Hint ve Çin uygarlıkları içinde devlet idaresine ilişkin metinlerin önemli bir yeri olması gerekir. Ancak yakın zamanlara kadar iktisadi düşünce tarihi açısından bu uygarlıklara ilişkin verimler üzerinde durulmamıştır. Bir şekilde bu kültürlerle uzak kalınmıştır. Özellikle Avrupalılar, sosyal bilimleri, Antik Yunan'ın rasyonalist filozoflarıyla başlatmışlardır. Avrupa uygarlığının temellerini **greko-romen** ve **judeo-christo** gelenekte aramışlardır. Keza Doğu toplumlarına ilişkin çalışmalarda filolojik zorluklarda bu konuda bir engel teşkil etmiştir.

Milattan önce 4. ve 3. yüzyıllarda yaşamış olup, aşağı yukarı Yunanlı filozof Aristo ile çağdaş olan Hintli devlet adamı ve düşünür **Kautilya** (ya da Chanakya) *Maddi Kazancın Bilimi (Arthashastra)* adlı kitabı ile Floransalı *Machiavelli'den* yaklaşık 18 yüzyıl önce devlet idaresine ve siyasal iktisada ilişkin bir eser yazmıştır. Bu eserde etkin ve sağlam bir ekonominin temelleri konusunda görüşlerini açıklamıştır. Burada Yeni Çağ merkantilistleri gibi dış siyaset ile iktisadi çıkarlar arasında bir ilişki kurmaktadır. Öte yandan iaşeci (provizyonist) bir yaklaşımla ithalatı da savunmaktadır. Keza Klasiklere yaklaşıp bir şekilde *karşılaştırmalı üstünlük teorisini* de formüle etmektedir. Bunun yanında ideal bir vergi sistemine ilişkin vergileme ilkelerini de belirlemektedir.

ESKİ ÇAĞ YUNANLILARINDA İKTİSADİ DÜŞÜNCE

Eski Yunanistan'da devlet somut bir gerçektir. Antik Çağ'da bir Yunanlı için devletin dışında bir hayat mümkün değildir. Schumpeter'e göre Antik Yunan düşüncesi en soyut hâlinde bile toplumsal hayatın somut sorunlarıyla ilgilidir. Bu sorunlar ise genellikle Helen site-devleti yani **polis** üzerinde odaklanmıştır. Yunanlılara göre *polis*, uygarlığın tek mümkün biçimidir. Dolayısıyla Yunan filozofları siyaset bilimi üzerinde yoğunlaşmışlardır. Evrene ve dünyaya *polisten* bakmaktadırlar. İktisadi düşünceler de genellikle aristokratik, köleci site-devletin ahlaki sorunlarına odaklanmış olan siyaset felsefesi içinde yer almaktadır. Yunan filozofları için iktisat, siyaset alanının dışında kalmaktadır. Dolayısıyla modern iktisadi düşünce ile pek az ortak noktaları vardır.

Ancak, eski Yunanlıların iktisadi düşünceye katkısını, sosyal bilimlere rasyonel yaklaşımlarında aramak gerekir. Siyaset bilimi açısından da daha ziyade site-devletin kurumlarının etkinliği üzerinde durmuşlardır. Nitekim Platon, devletin en önemli işlevinin, *yöneticilerin seçimi* ve *denetim* olduğunu vurgulamıştır.

Ksenofon: Ekonomi terimi, Milattan önce 4. yüzyılda bu isimde bir kitap yazmış bulunan Ksenofon'a aittir. Ancak bu kitabın konusu bugünkü iktisadi analiz değildir. Kitabın konusu hane/ev yönetimine ilişkindir. Platon'la aynı dönemde yaşamış bulunan Ksenofon (Xenophon), **Oikonomikos/ oikonomia** adlı eserinde ev/hane yönetimi üzerinde durmuştur. Ancak, eski Yunan siyaset bilimi anlayışı içinde hane yönetimi, site-devletin yönetiminden ve krallığın yönetiminden pek de farklı olmadığı gibi askerî liderlikten de aşağı değildir. Servetin en iyi şekilde nasıl yönetileceğine ilişkin bu kitap, gerçekte yönetim bilimi kitabı olarak da algılanabilir.

Esasen kitabın esas konusu ise etkin bir organizasyonun yapısına ilişkindir. *Mali Önlemler* kitabında ise Ksenofon, kaynakların sabit olduğunu veri olarak kabul etmekte ve iyi bir yönetim için temel değişkenin beşeri sermaye olduğunu ileri sürmektedir. Bu varsayıma dayanarak, etkin bir liderliğin önemini vurgulamaktadır. Ksenofon, *Cyropedia*'da (Pers Kralı Büyük Kiros'un eğitimi adlı kitabı) ülkesindeki gördüklerini ve yaşadıklarını anlatırken, bir büyük şehrin ticaretinin gelişmesinde iş bölümünün önemini belirtmiştir.

İdeal Devlet ve İşbölümü: Eski Çağ Yunan filozoflarının en büyüklerinden olan Platon'un analitik açıdan en önemli katkısı devletin kökeni ve toplumsal iş bölümü konusundaki görüşleridir. Platon, *Devlet* adlı eserinde adalet üzerinde durmuştur. Platona göre insan hayatının esas gayesi erdemdir. Erdem'in toplumdaki yansıması olan adaleti, devlet gerçekleştirecektir. *Devlet'te* sürdürdüğü diyaloglarla ideal bir devletin esaslarını betimleyen Platon, aynı zamanda kendisinden sonra gelen ütopyacı geleneğin de öncüsüdür. *Burada ütopya kavramını, insan aklının inşa ettiği bir toplum tasarımı olarak kullanıyoruz.* Platon'dan sonra, zihinde kurgulanan bütün zihni tasarımlara, düzenlere, **ütopya** denmesi adet olmuştur. Burada ahlaki ideal, aynı zamanda siyasal bir ideal olarak ortaya çıkmaktadır. Platon'un ideal devleti, seçkin, mükemmel bir toplum tasarımı öngörmektedir.

Mülkiyet: Platon'un sorunu, yöneticilerin, yasa koyucuların amaçlarını gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleridir. Yönetici sınıf için, eğitim dâhil birtakım önlemler koymuştur. Bu önlemlerin en önemlilerinden biri de yöneticilerin iktisadi faaliyetlerde bulunmamasıdır. Bunun için bu sınıf *özel mülkiyet* sahibi olmayacak, her türlü mülkiyet duygusundan arındırılacaktır. Yöneticiler basit bir yaşam sürdüreceklerdir. Küçük evlerde oturacaklar, hep beraber basit yemekler yiyeceklerdir. Platon'a göre, zenginlik ve yoksulluk zararlıdır.

Aristo: Antikite'de esas isim ne Ksenofon ne de Platon'dur. Bazı tarihçilerce iktisadi düşünce tarihinin başlangıcı olarak Aristo gösterilir. Sosyal bilimlerin kurucusu olarak kabul edilmekle birlikte Aristo'da *iktisadi analiz* yoktur. Aristo'un külliyatı içinde, iktisadi düşünceler açısından sadece *Politika* ve *Nikomakhos'a Etik* adlı kitaplarında sistematik incelemelere rastlarız. Gerek *Politika*'nın I. Kitabında

ve gerekse Etik Kitabının, V. Kitabında iktisadi düşünce daha ziyade ana konuların bir alt konusu olarak ele alınmıştır. Aristo, uygarlık tarihinin en büyük düşünürlerinden biridir. Çağdaş sosyal bilimlerin hemen her alanında Aristo'ya iz sürülebilir. İktisadi düşünce tarihi açısından da Batı düşüncesindeki ilk çıkış noktası bir bakıma Aristo'dur. Aristo'nun, hocası Platon'dan en önemli farkı analitik düşünceye önem vermesidir. Aristo'nun eserlerinde sağlam bir mantık örgüsü ve sebep - netice ilişkisi görülür. Schumpeter'e göre de iktisadi analiz tarihi bakımından Aristo, önemsiz bir düşünürdür.

Devlet: Aristo'ya göre devlet en yüksek topluluk ürünüdür. Devlet ahlaki bir amaç için bir araya gelmiş insanlardan oluşan bir birliktir. Aile, zaman olarak devletten önce gelirse de devlet daha önemlidir. Önce erkeğin reisliğinde, kadınlar ve kölelerden aile oluşmuştur. Aileler köyleri meydana getirmiş ve köylerden de site- devletine geçilmiştir. Böylece topluluklar, doğal gelişmenin en yetkin bir biçimi olan devlete ulaşmışlardır. Aristo'ya göre devlet doğada var olan şeyler sınıfına girmektedir. Yani doğal gelişimin bir sonucudur.

Oikonomikos ve Chrematistikos: Aristo site devletini oluşturan öğeleri *Politika* adlı kitabında belirtirken, *oikonomikos* ile *Chrematistikos* arasındaki temel ayrımı da ortaya koymuştur. Mülk, ailenin bir parçası olduğu gibi, mülk edinmede oikonomikos'a ilişkin doğal bir faaliyettir. Kendine yeterli bir ev ekonomisini esas alan Aristo, kazanç yollarının neler olduğunu araştırır. Ona göre servet edinme iki şekilde olur. Biri zorunlu ve kabul edilecek nitelikte olan hanenin/ailenin ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan iştir. Hane halkının ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan zorunlu mübadele doğaya aykırı değildir. Aristo para kazanmanın doğal türleri içinde tarımı ve hayvan yetiştiriciliğini sayar. Ancak para biriktirmek, servet yığmak hane yönetiminin işi değildir. Üretime ilişkin faaliyetler *Oikonomikos'tur*. Oikonomikos, bugün *ekonomi/iktisat* biliminin ifade ettiği anlamdan farklıdır. Oikonomikos *özel/asli* bir anlam taşımaktadır.

Değer Teorisi: Mülkiyet konusu olan malların **değeri** konusunda Aristo her eşyanın iki işe yaradığını belirterek, *kullanım değeri* ve *mübadele değeri* ayrımını yapmaktadır. Ona göre, bir malın kullanım değeri, o malın bir ihtiyacı karşılamak üzere kullanımı ile ilgilidir. Bir malın iktisadi değeri ise o malın kullanım değeridir. Buna karşılık ticari mübadeleye konu olan mallar ise mübadele değerine sahiptir. Mübadele değeri, gerçekte, kullanım değerinin türevidir.

Mülkiyet: Aristo özel mülkiyet konusunda hocasından ayrılmaktadır. Platon'un kolektivist mülkiyet anlayışına mukabil Aristo *özel mülkiyeti* savunmaktadır. Mülkiyette ortaklık insan doğasına aykırıdır. Toplumsal barışa da aykırıdır. Aristo ev ekonomileri bakımından mülkiyetin önemi üzerinde durmaktadır. Ona göre mülkiyet, ailenin bir parçasıdır. Mülk edinme sanatı da ev/hane yönetimi ile ilgilidir. Mülkiyet konusu araçlar, aslında insanların yaşaması için gerekli olan mallardır. İyi bir yaşam, erdemli yurttaşlığın bir gereğidir. İyi yaşam ise mülkiyet sahibi olmakla mümkündür. Zira mülkiyet konusu olan mallar, bir kimsenin yaşaması için gerekli olan her şeydir.

Para ve Faiz: Aristo'ya göre para, zorunlu mübadelelerde kullanıldığı zaman yararlıdır. Ancak para bizzatı bir değer yaratmaz. Kısırdır. Yapay bir değer taşır. Dolayısıyla doğal bir servet türü değildir. İnsanın ihtiyaçlarını kendiliğinden sağlaması mümkün değildir. Aristo faizi de nefret edilen bir para kazanma yolu olarak görür. Doğal olmayan, ticari mübadeleye kınama ile bakılırken, faizle para kazanmaya da nefret edilerek bakılmaktadır. Zira faiz, paradan para kazanmaktır. Hâlbuki para, asli kıymetinden dolayı faiz kazandırmamaktadır. Faiz üretimden değil, paradan doğmaktadır. Aristo'ya göre bu nedenle bütün para kazanma yolları arasında doğaya en aykırı olanı faizdir.

ORTA ÇAĞ HRİSTİYAN DÜNYASI'NDA İKTİSADİ DÜŞÜNCE

Orta Çağ'da Avrupa: Avrupa'nın Orta Çağlar olarak adlandırdığı tarihi süreç, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkıldığı beşinci yüzyıldan, başlayıp aşağı yukarı on beşinci yüzyıla kadar süren ve

Rönesans ya da Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ile biten bir dönemi ifade eder. Aşağı yukarı 1000 yıl süren bu dönemde kuşkusuz toplumsal ekonomik yapılar ve zihniyetler tekdüze, homojen bir görünümde değildi. Bu farklılıklar ülkeden ülkeye olduğu gibi zaman içinde ortaya çıkıyordu. Orta Çağ Avrupa'sı Roma'nın yıkılışından sonra derin bir siyasi ve sosyal güvensizlik bunalımı yaşadı. Avrupa bu dönemi iki kurumla aşmaya çalışmıştır. Bir taraftan feodal örgütlenme, diğer taraftan da Roma'nın siyasi otoritesini ve örgütlenmesini andırır bir biçimde örgütlenen Kilise. Bu dönemde Avrupa sayısız küçük siyasi varlıkların egemen olduğu bir siyasi yapıya sahipti. Dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında Roma İmparatorluğu'ndan kalan topraklarda ne tek bir lisan ne hukuki bir birlik ne de siyasi, askerî güce ve otoriteye sahip bir merkezî siyasi birlik vardı.

Skolastizm: Kelime, kökeni itibarıyla Latince *schola* (okul) kelimesinden türetilen *scholasticus* teriminden gelmektedir. *Scholasticus ise*, okullu, okula ait ya da bir okula mensup olan anlamına gelmektedir. Skolâstik/Skolastizm, Orta Çağ üniversitelerindeki öğretim yöntemleri ve düşünce ortamına verilen genel bir addır. 12. Yüzyıl'dan itibaren manastırlardaki dinî okullar dışında, üniversiteler bünyesinde gelişen düşünceler ve entellektüel uğraşlar, zamanla yeni öğretileri ve yöntemleri geliştirmiştir. **Skolâstik öğretim yönteminde**, önce yerleşik düşünce çerçevesinde soru şeklinde bir görüş ileri sürülür. Daha sonra bu görüşe ilişkin karşıt görüşlerle bir tartışma ortamı ortaya çıkar. Sonuçta karşıt görüşler çürütülerek sorun çözülmüş olur.

St. Thomas Aquinas: Skolâstik iktisadın en önemli ismi Thomas Aquinas'dır. Schumpeter'e göre *İktisadi Düşünce Tarihinde* 500 yıllık bir kopukluktan sonra bir sıçramayla St. Thomas' dönemine ulaşılmıştır. Schumpeter St. Thomas Aquinas'ın *Summa Theologica'sını*, Orta Çağ'ın en muhteşem mimarlık örneği bir katedral ile eş değerde görmektedir. Thomas'nın iktisadi görüşleri esas olarak Aristo'dan kaynaklanmakla birlikte Orta Çağ Hristiyan skolâstiklerinin önde gelenlerinden Albertus Magnus'un etkisi büyüktür. St. Thomasda zamanın ruhuna uygun bir şekilde dinî dogmaları esas almakla birlikte toplum hayatının maddi yönüne de ilgi göstermiştir. Kilisenin ahlak doktrininin ötesinde toplumsal yapının emek ve iş bölümüne dayanması gerçeğine dikkat etmiştir. Eski Çağlarda ve feodal dünyada emek hakir görülmekteydi. St. Thomas Aquinas ise emeğin zaruri ve saygı değer *bir faktör oluşunu vurgulamıştır*. Ona göre kişinin ihtiyaçlarını karşılamak için çalışması zaruri olduğu gibi aynı zamanda ahlaki bir mecburiyettir.

Değer Teorisi ve Adil Fiyat: St Thomas'ya göre bir toplumda herkesin toplumsal statüsüne uygun olarak gelir elde etmesi, o toplumda *adil fiyatın* mevcudiyetine ilişkin bir göstergedir. Bir şeyi gerçek kıymetin üstünde ve altında satmak ya da almak ona göre gûnahtır. Fiyatın adil olması hususu, gerçekte Hz İsa'nın, *size nasıl davranılmasını istiyorsanız, sizde başkalarına öyle davranın* şeklindeki emrinin bir gereğidir. Ancak gerçek kıymet nasıl anlaşılacaktır. İktisadi düşünce tarihi ile uğraşan iktisatçılar, Thomas d'Aquinas'ın *adil fiyat* kavramından neyi kastettiği konusunda hemfikir değillerdir. Bazıları *adil fiyatın*, emek maliyeti ile açıklanabileceğini savunurken, diğerleri *adil fiyatın* malın alıcıya sağladığı faydaya göre tanımlanabileceğini ileri sürmektedirler. Bu görüşlerin dışında kalan iktisatçılar ise *adil fiyatı* toplam üretim maliyeti olarak anlamaktadırlar.

Faiz: Skolâstik düşünürler gerek dinî dogmaların gereği, gerekse Aristo kaynaklı düşüncelerle faize karşıdırlar. Skolâstiklerin, güçlünün zayıfa karşı avantajlı olması endişesi ile faize karşı oldukları da söylenebilir.

Oresme: Schumpeter'a göre ilk kez Oresme, bir iktisadi problem hakkında münhasıran bir monografi yazmıştır. Ancak Oresme'nin para hakkında bu incelemesi, gerçekte tam anlamıyla iktisadi mahiyette değildir. Bu çalışma özellikle hukuki ve siyasi bir metindir.

ORTA ÇAĞ İSLAM DÜNYASINDA İKTİSADİ DÜŞÜNCE

Neumark, *İktisadi Düşünce Tarihi* adlı kitabında, Alman doğu bilimci Becker'den alıntılanarak, Orta Çağ'da Doğu'da ve Batı'da bir *kültür Birliği*'nden söz etmektedir. Bu kültür birliği bilhassa hayatın maddi ve sosyoekonomik yönlerine bakışta daha belirgindir. Esasen Orta Çağ dinî zihniyetin egemen olduğu bir çağdır. Dinî naslar (dogmalar) insanın bu dünyasını ve uhrevi hayatını tamamen kuşatmaktaydı. Hristiyan Batı'da olduğu gibi, İslam dünyasında da faizli işlemler, stokçuluk, fahiş kâr yasağı gibi birtakım yasaklar mevcuttu. İktisadi düşünce alanında genel olarak Müslüman düşünürler de tıpkı Yunanlı filozoflar gibi iktisadi, özerk bir bilim olarak düşünmüyorlardı. Onlar da iktisadi uygulamalı felsefeye gömülmüş olarak ele alıyorlardı. Antik Yunan düşüncesindeki *oikonomia terimi*, **tadbir al- manzil** olarak İslam düşüncesine geçmiştir. Aynen eski Yunanca 'da olduğu gibi, *Tadbir al- manzil* hem devlet idaresi hem de bir evin sevk ve idaresi anlamına gelmektedir. Ünlü doğu- bilimci Helmuth Ritter ise "*İslam düşüncesindeki bütün iktisadi yazının Yunan felsefesinden etkilendiğini*" ileri sürmektedir.

Gazali: Gazali, *iktisadi ve sosyal refahı*, **maslahat** kavramı ile ifade etmektedir. Maslahat kavramı, hayatın olağan akışı içinde, sorunlara toplumun yararı açısından bakmaktır. Gazali'ye göre, dünya ahiretin tarlasıdır. Bu dünyada sadece ahiret için değil, dünya için de çalışmak gerekir. Ahiretini kazanmak için dünya ile meşgul olanlar orta yola en yakın *iktisatlı* (muktesid) kişilerdir. Gazali, insanların sadece ahrete yöneldiği takdirde *dünyanın harap olacağını, dünyanın harap olması hâlinde ise dinin de harap olacağını* vurgulamaktadır.

Fiyat: Gazali, piyasa ve fiyat konusuna adalet açısından yaklaşmaktadır. Gazali'ye göre alışveriş ettiği kimseyi zarara uğratan her şey zulümdür. Pazarda asimetrik bilgi olmayacaktır. Mübadeleye konu olan bir mal hakkında tam bilgi verilecektir. Piyasa rayicini yansıtan bir fiyat, mübadelede adaleti sağlayacaktır. Başka bir deyişle, **rayiç fiyat**, St. Thomas Aquinas'da sözü edilen *adil fiyat'la* aynı anlamdadır denilebilir. Modern fiyat teorisinin, *denge fiyatı*, Gazali'de rayiç fiyat olmaktadır.

8

İş bölümü: Gazali meşru veya gayrimeşru bütün kazanç işlemlerini *geçim davasına* bağlar. İnsanların ihtiyaçları iktisadi/ ticari faaliyetlere yol açmıştır. Ancak ihtiyaçlar Gazali'ye göre sonsuzdur. Zira bir ihtiyaç, diğerini doğurmaktadır. Bununla birlikte Gazali insanların ticaret ve zanaata ilgilerinin esas sebebi olarak yiyecek giyecek ve gıdaya muhtaç olmalarını gösterir. Bunun için toplumda temel olarak *beş zanaata* ihtiyaç vardır: ziraat, koruyuculuk, avcılık, dokumacılık ve inşaat. Bu zanaatlar için de birtakım aletlere gerek vardır. Bu aletleri elde etmek için de dülgerlik, demircilik ve dikicilik gibi zanaatlara gerek vardır.

Para ve Faiz: İhya'da Gazali, parayı tanımlarken paranın ihtiyaç maddelerinin sağlanmasında ve mübadelelerde aracı olarak kullanılan bir madde olduğunu vurgular. Ona göre para olarak kullanılan altın ve gümüş gibi değerli madenlerin işlevi budur. Gazali *bimetalist* (nakdeyn) bir görüşü savunmaktadır. Paranın işlevlerini sayarken özellikle iki işlevine dikkati çeker. Bu işlevler: Değer ölçüsü olması ve değişim aracı olmasıdır.

İbn-i Haldun: İbn-i Haldun'un esas meselesi, medeniyet sorunudur. O *umran* olarak adlandırdığı geniş bir medeniyet kavramından hareket eder. Bir toplumun bütün özelliklerini, yaptıklarını, ürettiklerini ortaya koyan yeni bir bilimden söz eder. Bu yeni bilimin konusu yerleşik ve göçebe hayatın bir sosyolojisini oluşturmaktır. Medeniyetlerin doğuş, çıkış ve çöküş sebeplerini konu edinen ve açıklamaya çalışan tarih bilimi ise felsefenin bir dalıdır. Ancak tarihçi bunun için uygun ve yeterli donanımına da sahip olmalıdır. İbn-i Haldun, Aydınlanma Çağı düşünürlerinden üç asırdan fazla bir zaman öncesinde, *toplumsal olayların, toplumsal yasalara uyduğunu* vurgulamıştır. Zaman ve yer farklı olsa bile özellikleri ve yapıları aynı olan toplumlar için aynı toplumsal yasalar geçerlidir. Böylece toplumsal yasalardan ilk kez İbn-i Haldun söz etmişti. Ona göre, toplumlar hep aynı durumda da kalmazlar. Toplumsal yapılar için *değişim de bir kuraldır*.

Çevrim Teorisi ve Vergi Teorisi: İbn-i Haldun, sosyopolitik- iktisadi çevrimler teorisinden yola çıkarak kapsamlı bir medeniyet teorisine ulaşmaya çalışmıştır. Toplumların, politik, sosyal ve iktisadi yaşamları içinde devletin hayati bir önemi ve işlevleri vardır. Ona göre devlet, ekonominin ihtiyacı olan yasal düzenlemeleri, istikrar ve düzeni sağlamakla yükümlüdür. Ticaret, ziraat ve sanayiye ilişkin faaliyetlerin, kısaca ticaret ve üretimin gerçekleştiği medeni bir toplumda, mülkiyet haklarının korunması, ticaret yollarının korunması ve istikrar ve asayişin sağlanması son derece önemlidir. Devletin iktisadi faaliyetleri kollaması ve uygun ortamları sağlaması durumunda iktisadi gelişme gerçekleşecektir. *Devletin ya da bir hanedanın ilk dönemlerinde vergiler hem tür olarak az sayıdadır hem de vergi yükü hafiftir. Buna karşılık vergi hâsılatı yüksektir. Dolayısıyla, devlet maliyesi düzgündür. Devletin birtakım temel harcamaları yapmak için yeterli mali kaynağı mevcuttur.* İbn-i Haldun, devlet harcamalarının toplam talebin artması ve iktisadi refahın gerçekleşmesi açısından önemini de farkındadır

Değer Teorisi: İbn-i Haldun'a göre, üretimin esas faktörü emektir. Ona göre, kâr ve kazançlar insan emeğinin kıymetinden başka bir şey değildir. Düşünüğe göre, *bir malın değeri, onu meydana getirmek için harcanan emeğin değeridir.* Dolayısıyla üretimden elde edilen kazancın esasını emek oluşturmaktadır. İbn-i Haldun, mübadele değeri kavramını kullanmamakla birlikte fiyatın içinde emeğin ağırlığını vurgulayarak mübadelede hangi değer esas olduğunu ima etmiştir

Arz ve Talep: İbn-i Haldun fiyat mekanizmasını inceleyerek bir fiyat analizi yapmış değildir. Daha ziyade gözlemlerine dayanarak bir saptamada bulunmuştur. İbn- Haldun, ticareti, ucuza alıp pahalıya satmaktır şeklinde tanımlamaktadır. Aynı şekilde uzun mesafe ticaretinden söz ederken de az ve nadir bulunan malların fiyatlarının yüksek olacağına, arzın çoğalması hâlinde fiyatların düşeceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla arz ve talep koşullarına bağlı olarak fiyatların yükselme ve düşme eğiliminde olduğuna dikkati çekmiştir

Para ve Sermaye Teorisi: İbn-Haldun paranın işlevlerini anlamış ve özellikle altın ve gümüşün kıymet ölçüsü ve kıymet saklama aracı olduğunu belirtmiştir. Yeryüzündeki insanlar için altın ve gümüş, servet ve mal demektir. Başka malları edinseler bile eninde sonunda bu iki madeni elde etmek isterler. Altın ve gümüşün her zaman için değerlerini muhafaza etmeleri tercih edilmelerinin nedenidir. İbn- Haldun'a göre altın ve gümüş, kazancın malın ve servetin esası demektir. İnsanların elindeki altın ve gümüş bir kuşaktan öteki kuşağa sürekli dolaşımında olduğu için bir ülkede miktarları azalsa da bir başka bir ülkede mevcut olacaktır. Bu saptamalarına karşın, İbn-Haldun'da miktar teorisi yoktur.

Bu Özetin tamamını,Çıkmış Sorularını,Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/iktisadi-dusunceler-tarihi-ady212u?search=%C4%B0KT201U>